

Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 65. – Херсон: ХДУ, 2014. – С. 254-259.

УДК 371.044.2+372.3

Скворцова С.О.

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті презентовано авторське трактування поняття «методична компетентність учителя початкової школи», структуру методичної компетентності як композицію мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивно-творчого компонентів; деталізовано когнітивний та діяльнісний компоненти методичної компетентності через складові: нормативну, варіативну, контрольню-оцінювальну, частково-методичну, технологічну та проектувально-моделювальну.

Ключові слова: учитель початкової школи, методична компетентність, структура методичної компетентності; нормативна, варіативна, контролювальню-оцінювальна, частково-методична, технологічна, проективно-моделювальна компетентність.

Істотною ознакою сучасного етапу розвитку вищої педагогічної освіти України є зміна мети і завдань підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341, метою підготовки майбутніх фахівців є набуття ними професійної компетентності. Професійна компетентність розуміється науковцями як внутрішнє особистісне утворення, властивість особистості, що виявляється у здатності ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні задачі, що виникають у професійній діяльності фахівця.

У нашому дослідженні під *професійною компетентністю вчителя*, у тому числі вчителя початкових класів, ми розуміємо:

- властивість особистості, що виявляється у здатності до педагогічної діяльності, а саме до організації навчально-виховного процесу на рівні сучасних вимог;

- єдність теоретичної й практичної готовності педагога (предметно-теоретичної, психолого-педагогічної та дидактико-методичної) до здійснення педагогічної діяльності;

- спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання [4, с. 27].

В структурі професійної компетентності вчителя, в тому числі й початкових класів, вчені виокремлюють методичну компетентність (В. Адольф, І. Акуленко, О. Зубков, С. Івашнюва, Т. Гущина, А. Кузьминський, Н. Кузьміна, О. Лебедева, О. Ларіонова, І. Малова, О. Матяш, В. Моторіна, Т. Сясіна, В. Сітаров, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа) або дидактико-методичну компетентність (Н. Глузман, Л. Коваль, Т. Руденко). Науковці майже одностайні в розумінні сутності цієї категорії, як такої, що є єдністю теоретичної готовності педагогічно мислити і практичної готовності педагогічно діяти (О. Міщенко, В. Моторіна), готовності виконувати професійні функції (В. Шаган), готовності професійно використовувати в навчальному процесі сучасні інформаційні і навчальні технології та методики (К. Кожухов); що виявляється в здатності розпізнавати проблеми, методичні задачі і спроможності ефективно розв'язувати їх (О. Зубков), здатності до самореалізації та постійного самовдосконалення (Н. Цюлюпа); причому, необхідною умовою методичної компетентності є наявність певних особистісних якостей (Н. Кузьміна, Т. Мамонтова). Методична компетентність є системою спеціально-наукових, методичних, дидактико-методичних знань, умінь і досвіду розв'язування методичних задач, що виникають під час навчання учнів окремого предмета (І. Акуленко, Л. Банашко, К. Кожухов, Н. Кузьміна, А. Кузьминський, Т. Мамонтова, І. Малова, А. Мормуль, Т. Руденко, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа та ін.); є інтегрованим особистісно вагомим якісним результатом підготовки студентів у ВНЗ (І. Акуленко), очікуваним результатом методичної підготовки вчителя, який включає методичну грамотність, досвід методичної діяльності та методичні переконання (О. Матяш). Існують дослідження, у яких методична компетентність розглядається у взаємозв'язку із предметною компетентністю. Так, О. Борзенкова та Н. Глузман досліджують методико-математичну компетентність учителя початкових класів. Детальний аналіз трактування поняття методичної компетентності поданий у роботі автора [1, с.27 - 36].

Як бачимо, у колі науковців й досі не існує єдності щодо розуміння такої ключової категорії як методична компетентність учителя, ще й досі тривають дискусії навколо розуміння цього поняття. Тому існує потреба у комплексному визначенні поняття методичної компетентності та її структури. **Метою статті** є презентація авторського трактування поняття «методична компетентність вчителя» та структури методичної компетентності.

Методична компетентність вчителя розглядається нами як властивість особистості, що виявляється у здатності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі, яка ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення занять за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь з окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування та наявності емоційно-ціннісного ставлення до діяльності із навчання учнів предмету (дидактико-методичних компетенцій).

Зміст поняття розкривається через його структуру. Існують дослідження, в яких структуру методичної компетентності подано у вигляді системи складових. Так, Н. Глузман, розглядаючи методико-математичну компетентність учителя початкових класів, у її складі виділяє математичну, дидактико-методичну та науково-дослідницьку компетентності, кожна з яких характеризується через компетенції [2]. О. Лебедева в структурі методичної компетентності вчителя виокремлює загально-педагогічні, дидактичні та конкретно-методичні компоненти [3]. О. Борзенкова [1, с. 102] розробила структурно-змістову схему методико-математичної компетентності вчителя початкових класів, де методико-математична компетентність розглядається через систему методико-математичних компетенцій, з-поміж яких автором виокремлено: мотиваційно-цільові, змістові (математичні, методичні, психолого-педагогічні), процесуально-комунікативні, інфокомунікаційні, науково-дослідницькі компетенції. Слід зазначити, що авторське трактування компетенцій відповідає сучасному розумінню компетентності як здатності до виконання певної діяльності.

Ґрунтуючись на положенні І. Зимньої про те, що кожна компетентність має мотиваційний (готовність до виявлення компетентності), когнітивний (володіння знанням змісту компетентності), поведінковий (уміння, навички, досвід виявлення компетентності в різноманітних ситуаціях) та ціннісно-смысловий (ставлення до змісту компетентності) аспекти, в структурі методичної компетентності вчені виділяють комплекс компонентів, серед яких можна виділити мотиваційно-ціннісний (Н. Глузман, Т. Руденко), або особистісно-мотиваційний (С. Івашньова), або аксіологічний (І. Акуленко, А. Кузьминський, Н. Тарасенкова); когнітивний (В. Адольф, Н. Глузман, С. Івашньова), або концептуальний – науковий (О. Борзенкова), або гносеологічний (І. Акуленко, А. Кузьминський, Н. Тарасенкова); діяльнісний (В. Адольф, Н. Глузман), або операційно-діяльнісний (Т. Руденко), або технологічний (С. Івашньова), або праксеологічний (І. Акуленко, А. Кузьминський, Н. Тарасенкова), або рефлексивний (О. Борзенкова); особистісний (В. Адольф), або професійно-особистісний (І. Акуленко, А. Кузьминський, Н. Тарасенкова), або змістово-операційний (Т. Руденко) та рефлексивно-творчий (Н. Глузман), або рефлексивно-оцінний (Т. Руденко), або інтегративний (О. Борзенкова) компоненти. Змістове наповнення окремих компонентів, що виокремлюються О. Борзенковою та Т. Руденко є дискусійним, що докладно розглянуто у роботі [4, с.36 - 56].

Ґрунтуючись на роботах наших попередників та на підставі аналізу Галузевого стандарту напряму підготовки «Початкова освіта», виходячи з особливостей професійної діяльності вчителя початкових класів, *структурними компонентами методичної компетентності* визначаємо мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-творчий. Мотиваційно-ціннісний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів забезпечує спрямованість на ціннісне засвоєння знань з циклу дидактико-методичних дисциплін та самовдосконалення в професійній діяльності під час навчання молодших школярів певному предмету і включає

систему мотивів, цінностей, бажань, зацікавленість в роботі, позитивне ставлення до навчання молодших школярів.

Когнітивний компонент представляє систему пізнавальних розумових конструктів, що забезпечують адекватне сприймання, відображення, осмислення інформації щодо сутності навчання певному предмету в початкових класах; пізнання і конструювання процесу навчання певному предмету, що виявляється у наявності аналітико-синтетичних, прогностичних, конструктивно-проектувальних вмінь, які базуються на знаннях психолого-педагогічних та методичних дисциплін.

Діяльнісний компонент забезпечує реалізацію професійних мотивів (мотиваційно-ціннісний компонент), виявляється у можливості вчителя ефективно діяти під час навчання молодших школярів предмету, актуалізуючи у потрібний момент накопичені професійні знання та вміння (когнітивний компонент), володіючи технологією розв'язування методико-математичних задач у процесі навчання молодших школярів.

Рефлексивно-творчий компонент розкривається через здатність вчителя до професійної рефлексії, що спрямована на аналізування своєї діяльності із навчання предмету учнів початкових класів та оцінювання її результату; наявність рефлексивної позиції та самоаналізу; прагнення до постійного самовдосконалення та здатність творчо підходити до розв'язування методичних задач.

Враховуючи обидва підходи до визначення структури методичної компетентності, в нашому дослідженні ми деталізуємо когнітивний та діяльнісний компоненти методичної компетентності через складові: нормативну, варіативну, частково-методичну, контрольну-оцінювальну, проектувально-моделювальну та технологічну. *Нормативну складову* методичної компетентності вчителя початкових класів у галузі викладання предмету, вважаємо керуючою по відношенню до інших, і трактуємо як здатність реалізовувати цілі і завдання навчання предмету в початковій школі, визначені Новою редакцією Державного стандарту загальної початкової освіти

та новою програмою, що ґрунтується на готовності учителя користуватися нормативними документами початкової освіти. Базис нормативної складової методичної компетентності становлять знання змісту нормативних документів (Держстандарту, навчальних програм, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів), концептуальних засад, на яких створено ці документи; вміння їх аналізувати, визначати, виходячи із державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, мету вивчення теми, підтеми, мету системи уроків та визначати конкретні завдання для кожного уроку, що підпорядковані загальній меті та конкретизують етап її досягнення на певному уроці, уміння аналізувати чинні підручники щодо можливостей реалізації програмових вимог засобом завдань підручника; уміння оцінювати системи завдань, що подано у підручнику, з точки зору досягнення результативної складової програми; уміння визначати шляхи вдосконалення систем завдань підручника, що спрямовані на реалізацію вимог програми; й досвід цієї діяльності.

Під *варіативною компетентністю* вчителя ми розуміємо готовність вчителя працювати за будь-яким навчально-методичним комплектом; здатність обирати найбільш ефективний навчально-методичний комплект щодо досягнення цілей і завдань навчання певному предмету в початковій школі, визначеними Держстандартом і навчальною програмою. Базисом варіативної компетентності вчителя початкових класів у навчанні предмету є знання методичних систем, на підставі яких створено чинні підручники, знання їх сильних та слабких сторін щодо реалізації змістових ліній освітньої галузі; уміння аналізувати чинні підручники щодо реалізації змістової та результативної частини програми, уміння визначати відмінності у порядку подання навчального змісту, у методиці опанування окремих його питань; уміння пристосовувати той підручник, який є у шкільній бібліотеці, для досягнення високих результатів шляхом вдосконалення систем навчальних завдань та досвід такої діяльності. Підґрунтям варіативної компетентності вчителя є нормативна компетентність, а її реалізація можлива лише за наявності в учителя частково-методичної компетентності.

Частково-методичну компетентність по трактовано нами як спроможність формувати в учнів всі елементи змісту предмету, що ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до навчання молодших школярів будь-яких питань програми. Її базис становлять знання методичних систем, методики навчання окремих питань програми; уміння використовувати здобуті знання під час навчання молодших школярів предмету та досвіду такої діяльності.

Діяльність учителя початкових класів передбачає постійний моніторинг якості навчання. Тому нами виокремлено *контрольно-оцінювальну компетентність*, яка виявляється в готовності вчителя до реалізації критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи та спроможності адекватно оцінювати навчальні досягнення учнів. Базисом цієї складової є знання про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів по окремих видах робіт, з окремих тем курсу, уміння їх реалізовувати під час оцінювання учнів та досвід цієї діяльності; знання про особливості проведення моніторингу у початковій школі, уміння здійснювати моніторинг та досвід такої діяльності.

Якісне навчання математики неможливо уявити без упровадження сучасних навчальних технологій, інноваційних підходів до навчання математики окремих питань курсу математики початкової школи, передового педагогічного досвіду. Тому нами виокремлено *технологічну компетентність*. Технологічна складова базується на знаннях сучасних навчальних технологій, інноваційних методичних підходів, передового педагогічного досвіду, уміннях та досвіді їх застосування під час навчання молодших школярів.

Нормативна, варіативна, частково-методична, контрольно-оцінювальна та технологічна складові методичної компетентності є основою для проектування систем уроків та окремих уроків, в яких реалізується певна мета та завдання, дібрано доцільні засоби, методи, форми організації та методики навчання. Під *проектувально-моделювальною складовою методичної компетентності вчителя* розуміємо здатність вчителя до проектування процесу навчання предмету протягом навчального року, до проектування уроків, за різними навчально-методичними комплектами, відповідно до сучасних вимог, здатність

до моделювання діяльності вчителя та діяльності учнів на кожному з етапів уроку, спрямованої на досягнення освітніх результатів. Внутрішнім резервом проєктувально-моделювальної складової методичної компетентності є відповідні компетенції, базис яких становлять знання структури тематично-календарного планування та уміння його складати; знання типів і можливих структур уроків математики, прийомів організації діяльності учнів, керування нею та уміння їх застосовувати під час проєктування уроків; знання специфіки методів, форм і засобів навчання математики та уміння підбирати необхідні засоби, методи, форми навчання предмету; уміння створювати проєкти уроків з окремих тем курсу математики за різними навчально-методичними комплектами та досвід такої діяльності.

Висновки: Методична компетентність учителя є внутрішнім особистісним утворенням, властивістю особистості, що виявляється у здатності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі; методична компетентність ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення занять за різними навчальними комплектами. Внутрішнім резервом методичної компетентності є методичні компетенції, базис яких становить система дидактико-методичних знань і умінь з окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування та наявності емоційно-ціннісного ставлення до діяльності із навчання учнів предмету. Структура методичної компетентності містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-творчий компоненти. Деталізуючи когнітивний та діяльнісний компоненти, в структурі методичної компетентності виділяються нормативна, варіативна, частково-методична, контрольна-оцінювальна, проєктувально-моделювальна та технологічна складові. Наступним кроком дослідження є визначення педагогічних умов формування в майбутнього вчителя, розвитку у вчителя, що працює, окремих складових методичної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борзенкова О.А. Формирование методико-математической компетентности

- будущего учителя начальных классов: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.08 / Ольга Александровна Борзенкова. – Самара, 2007. – 224 с.
2. Глузман Н.А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів : [монографія] / Неля Анатольєвна Глузман. – К.: ВИЩА ШКОЛА–XXI, 2010. – 407 с.
3. Лебедева О.В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе : автореф. Дис. Канд. Пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Ольга Васильевна Лебедева. – Нижний Новгород, 2007. – 24 с.
4. Скворцова С.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі: [монографія] / Світлана Олексіївна Скворцова, Яна Станіславівна Гасець. – Харків: «Ранок-НТ», 2013. – 331 с.
5. Скворцова С.О. Нормативна складова методичної компетентності майбутнього вчителя в галузі викладання математики / Світлана Олексіївна Скворцова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченко. Випуск 110. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧНПУ, 2013. - С. 286 – 289.
6. Скворцова С.О. Варіативна складова професійної компетентності вчителя початкових класів/ Світлана Олексіївна Скворцова // Материали Междунар. науч.-практ. конф. [«Проблемы модернизации образовательного процесса в школе и вузе. Традиции и инновации в педагогике начальной школы»]. – Симферополь: «Оджакъ», 2013. – С.198-200.
7. Скворцова С.О. Проективно-моделирующая составляющая методической компетентности учителя (на материале обучения математике) / Світлана Олексіївна Скворцова // Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога»], (25-26 квітня 2013 року), м. Ялта. – Ялта : РВВ «КГУ», 2013. – 284с. - С. 204-208.

Скворцова С.А.

МЕТОДИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье презентована авторская трактовка понятия «методическая компетентность учителя» и структура методической компетентности, как композиции мотивационно-ценностного, когнитивного, деятельностного и рефлексивно-творческого компонентов, детализированы когнитивный и деятельностный компоненты посредством выделения составляющих:

нормативной, вариативной, контрольно-оценивающей, частично-методической, технологической, проективно-моделирующей.

Ключевые слова: методическая компетентность, учитель начальной школы, структура методической компетентности, нормативная, вариативная, контрольно-оценивающая, частично-методическая, технологическая, проективно-моделирующая компетентность.

Skvortsova S.O.

THE METHODOICAL COMPETENCY OF PRIMARY SCHOOL TEACHER'S

The paper presents the contents and structure of primary school teacher's methodical competency; gives knowledge, skills and experience to be gained by students while mastering the professional technique, that are the basis and internal reserve of normative, variation, partly methodical, control, evaluation and technological, projecting and modelling components.

Key words: teacher's professional competency, teacher's methodical competency, primary school teacher, normative, variation, partly methodical, control, evaluation and technological, projecting and modelling components.